

Я обрав археологію

Ідеться про важливість вибору людиною професії за покликанням. На власному прикладі автор розповідає, як ще в юності обрана ним професія археолога стала запорукою його багаторічної успішної наукової, педагогічної та громадської діяльності.

Ключові слова: археологія, Волинь, професія, університет, музей.

Mykhailo Kuchynko. I Have Chosen Archeology.

The article considers the importance of choosing a right profession or occupation in every person's life. The author tells his own story of how the chosen in his early youth profession of archeologist has influenced his career and life path. Archeology has become a solid basis for the author's successful scientific, pedagogical, social and public activities.

Keywords: archeology, Volyn, profession, university, museum.

Конфуцій, який жив у VI–V ст. до н. е., торкаючись вибору професії, висловив, на перший погляд, дивну, але насправді геніальну думку: «Обери собі професію за покликанням і тобі не доведеться працювати». Сказане й справді здається дивним, проте в цих словах закладено глибокий смисл: різниця між працею з обов'язку чи примусу і працею за покликанням – суттєва. Якщо перша, як правило, втомлює і не дає задоволення, то друга – не втомлює і, виконуючи її, ти ніби й не працюєш. Отож, вибір професії до душі – це не втеча від праці.

Майбутній фах я обрав для себе ще в далекій юності. Я надав перевагу професії археолога. І не тому, щоб не довелося працювати. За гороскопом я Діва, яка, як відомо, є знаком працелюбів. Тож, обираючи своєю професією археологію, я усвідомлював, що вона пов'язана з далеко не легким і дуже відповідальним трудом. Адже ця наука має відповісти на питання, як жили люди колись, чим займалися, яким був їхній побут, які речі їх оточували тощо. В практичній діяльності археолога – це польові розвідки, розкопки та зустрічі з нерозгаданими таємницями. Для мене пошук відповідей на ці питання асоціювався не з важкою працею, від якої хочеться позбавитися, а з улюбленим заняттям, котре, замість утоми, приносить задоволення.

Минуло понад шістьдесят років з того часу як я назавжди пов'язав свою долю з цією наповненою романтикою наукою. Вона остаточно увійшла в моє життя у вересні 1961-го, коли, ставши студентом історичного факультету Ужгородського державного університету, я з радісним хвилюванням побачив у розкладі занять предмет «Археологія». Тоді усвідомив, що моя, ще дитяча мрія стати археологом починає здійснюватися. Лекції з омріяного предмету читав молодий викладач Едуард Альбертович Балагурі – мій перший учитель археології, яку Тарас Шевченко назвав «таємничою матір'ю історії» [5, с. 142]. З великим нетерпінням я чекав наступних лекцій, кожна з яких

відкривала переді мною нові обрії, а світ ставав ширшим і цікавішим. Неначе губка, я вбирав у себе нові знання і при цьому почував себе невимовно щасливим, адже моя мрія ставала реальністю.

Навчатися в університеті було цікаво і легко. А коли на моєму шляху виникали якісь перешкоди, я долав їх з молодечим завзяттям. Перечитуючи записи, зроблені в щоденнику, який я вів у студентські роки, звернув увагу, що тоді для мене все було підпорядковане основній меті – стати кваліфікованим археологом! Під пильним керівництвом талановитого наставника я з головою поринув у вивчення сивої давнини. Омріяна стихія підхопила мене і понесла у світ нерозгаданих таємниць. Поки що нерозгаданих, бо вірилося, що вони будуть розгадані, можливо, навіть, мною. Що то молодість! Пам'ятаю, тоді модною була пісня, один куплет якої був дуже співзвучним з моїм настроєм: «Я пока что живу в общезитии, увлекаюсь моею мечтой. Никакого не сделал открытия, но оно, несомненно, за мной».

Лекції, семінари, участь у роботі наукового гуртка, археологічні пошуки – ось віхи мого студентського життя як молодого науковця.

Звичайно, не лише навчанням були заповнені студентські будні. Молодість брала своє, на те вона й молодість, і я не пропускав жодних розваг. Але зараз мова йде не про розваги на дозвіллі. Нині я сам дивуюся моїй цілеспрямованості. Я ретельно опрацьовував історичні та археологічні джерела, читав наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів, знайомився з відповідними матеріалами Закарпатського краєзнавчого музею, в якому, до речі, почував себе наче вдома. Все це мало відповідати обраній проблематиці: культурам доби бронзи Закарпаття.

Щоправда, пізніше, ставши в 1968 році аспірантом відділу археології Інституту суспільних наук у Львові, я змушений був змінити напрям наукових студій з проблем бронзового віку Закарпаття, яким присвятив

дипломну роботу і шість наукових публікацій, на проблему польсько-руського прикордоння IX–XIII століть. За цих умов довелося прочитати численні праці українських та польських археологів і вивчити археологічні та писемні джерела, що стосувалися історичних земель Західного Побужжя і Посання часів раннього і розвинутого Середньовіччя, щоб увійти в курс проблеми. Це, а також участь у розкопках літописних міст Звенигорода на Львівщині та Галича на Івано-Франківщині, які проводили відомі вчені-археологи Олексій Ратич і Вітольд Ауліх, дали мені зрозуміти, що моя, хоч і вимушена спеціалізація – давньоруська археологія – теж цікава. Мало того, згодом вона стала справою всього життя. А доба бронзи, з її загадовими скарбами, залишилася спомином неповторної студентської юності.

Обраний мною шлях до науки не був вистелений трояндами, він був радше тернистим, проте я вперто, незважаючи на різні перепони, йшов до обраної мети. Сьогодні, вже будучи в поважному віці, проживши понад вісім десятиліть і активно пропрацювавши на ниві освіти й науки понад пів сотні років, маю право сказати без зайвої скромності, що сам кував свою долю. Вже з дитячих років. Наперекір усьому і всім.

Рано втративши батьків і виховуючись у дитячому будинку, а далі навчаючись в профтехшколі, я не сподівався отримати від когось підтримки моїх прагнень у досягненні омріяної мети. Пізнавши гіркоту сирітської долі, не маючи жодних ресурсів, крім любові до праці та особистих якостей, досяг усього самотужки. Став доктором наук, професором, отож нині навіть не уявляю свого життя поза археологією.

Я обрав професію за покликанням і неодноразово переконувався, яке то велике щастя, коли маєш змогу займатися улюбленою справою, коли робота приносить насолоду, коли навіть думка про неї піднімає настрій. Не випадково ж кажуть, що тільки той отримує стійке щастя, хто знайшов себе в улюбленій роботі. З роками прийшло розуміння значимості правильного вибору професії, яка стала невід'ємною частиною життя. В моїй практичній діяльності – це постійний пошук, намагання шляхом археологічних досліджень розкрити заховані від нас таємниці. Проте це залежить не лише від бажання археолога, а й нерідко від щасливого випадку, а то й часу.

Існує притча, що час ходить зі зв'язкою ключів. Одні двері минулого він надовго замикає, а інші несподівано відчиняє – і тоді ми дізнаємося про речі, які впродовж століть були покриті порошком забуття. Відомо, що все таємне з часом стає явним. Процес пізнання – нескінченний, археологія ж як його складова рухає пізнання давнього минулого. Мені приємно, що і я став причетним до цього, що і я, в міру скромних сил, зробив посильний внесок у вивчення славної історії рідного краю. В моїй багаторічній роботі були

нелегкі випробовування, інколи й невдачі, але були і досягнення. Переді мною відкрилась таємниця натхненної творчої праці, котра, без перебільшення, давала і досі дає мені задоволення.

Повільно і з великими труднощами розкривається перед дослідником картина далекої минувшини. Кожна знахідка стає сторінкою історії. І не лише сама знахідка, а й навіть місце її виявлення і те, як вона лежала, який мала вигляд, – усе важливе для археолога. Потрібно докласти чимало зусиль і при тому мати велике терпіння та не втрачати віру в успішне завершення розпочатих розкопок. Як відомо, робота археолога нерідко проходить під пекучим сонцем, але для того, хто обрав її як професію, вона така захоплива, що він зовсім не відчуває втоми. І геть вона зникає, коли вдалося «намацати» щось цікаве.

За багато років практичної діяльності в польових умовах я переконався, що для успіху археологові конче потрібні такі якості як працелюбність, методичність і пунктуальність. Звичайно, бувають часи осяяння і тоді працюється з натхненням, але в дев'яносто дев'яти випадках зі ста успіх приходить лише в результаті рутинної праці. Проте сам процес археологічних досліджень – це і є творча праця, яка, попри нервові напруження, дає насолоду, а для тих, хто любить археологію, вона сама народжує натхнення й успіх.

В умовах, за яких нам доводиться працювати, дуже швидко з'ясовується, хто є хто, і тому з археології, як правило, відсіваються випадкові люди, а залишаються в основному одержимі, які без неї не мислять свого життя. Що й казати, нелегка праця археолога, зате яка ж то радість, яке свято для серця й душі, коли твої руки першими торкаються речей, що пролежали в землі багато століть! Ось у чому суть і неповторність цієї професії! Вона, як і будь-яка інша, не терпить легковажності й дилетантства. І проявляється це передусім у сумлінності та працелюбстві дослідника. Тим-то коли випадкові люди переконуються, що археологія – це не спорт і не розвага, вони розчаровуються в ній. І це цілком закономірно.

Першими розкопками, в яких я взяв участь, були пов'язані з дослідженням могильника бронзового віку в с. Острівці на Івано-Франківщині. Ми виконували роботу, яку багато хто сприймає як вдалий романтичний пошук золотих діадем, срібних ваз, мармурових статуй чи пергаментів з таємничими письменами. В дійсності ж усе було простіше і важче. Ми відчули, що така робота у прямому значенні – «у поті чола». Але всі працювали з ентузіазмом, бо знахідок було багато. З часу цієї експедиції минуло шістьдесят років, проте я й досі пам'ятаю свою першу знахідку: оздоблений різьбленням роговий пристрій для кінської вуздечки, так званий псалій. Керівник практики Едуард Альбертович був дуже радий знахідці, бо вона стала датовальною для досліджуваного могильника.

Для мене ж ці розкопки остаточно визначили шлях до археології, з якою я пов'язав свою долю на все життя і ніколи про це не пошкодував. Перша експедиція, як перша любов! Ця любов не приносила мені в подальшому розчарувань, як доволі часто буває, а навпаки, обдаровувала все новими і новими враженнями. Адже розкопки – це не лише праця, а й засмага і купання, і вечори під зоряним небом біля вогнища, і пісні під гітару... А головне – це пошуки незвіданого, романтика! Все це чудово! В хвилини туги за волею, природою, які бувають у кожного експедиційного працівника, коли набридає життя в місті, перед очима постає наметове містечко, давнє городище, а на ньому люди із заступами, які зосереджено щось шукають. Ці люди – археологи! І знову хочеться в поле. Манять пошуки і відкриття.

Взагалі професія археолога приваблює ще й тим, що крім усього іншого, надає інтелектуальну насолоду і втіху, коли бачиш її результати. А це – публікації. Пригадую, як рівно шістьдесят років тому, у далекому 1964-му, будучи студентом третього курсу Ужгородського державного університету, я опублікував свою першу працю, присвячену знахідкам нових скарбів доби бронзи на Закарпатті [3, с. 24–25]. Це була невеличка стаття, але я був дуже радий їй, адже вона стала моєю першою друкованою працею. На радощах я записав латинською мовою, яку ретельно тоді вивчав, у щоденнику: «*Bonum initium est dimidium facti*», що означає: «Добрий початок – половина справи».

Попри ейфорію, яка тоді оволоділа мною, зараз можна без зайвої скромності сказати, що й справді – це був добрий початок. Адже тепер, коли я автор або співавтор понад 300 наукових і науково-популярних чи публіцистичних праць, серед яких 12 монографій і шість навчальних посібників для студентів, можна впевнено сказати, що без тієї студентської не було б інших публікацій, знаних серед науковців.

Отже, вдало обравши професію за покликанням, я мав змогу займатися улюбленою справою. Упродовж 50 років читав лекції з проблем археології України і Волині студентам-історикам, удосконалював методику польових досліджень під час керівництва їх археологічною практикою, керував їхньою науковою роботою, залучав до відкриття нових пам'яток археології на території області. Мені приємно, що зміг підготувати фахівців з археології та музеєзнавства, які нині працюють у вишах, музеях та школах.

Поруч з археологією, в колі моїх інтересів завжди стояла музейна справа. Та це й зрозуміло. Де зберігаються археологічні артефакти? Звичайно ж, у музеях. Тому ще з юності, будучи в різних містах, я обов'язково відвідував місцеві музеї. Мені пощастило побувати в багатьох: від всесвітньо відомих у Києві, Єревані, Одесі, Львові тощо до обласних – в Івано-Франківську, Ужгороді, Чернівцях і районних – у Володимирі, Галичі,

Нікополі, Любомлі, Торчині та ряді інших. Тож не дивно, що після старовинного Львова з його численними музеями, приїхавши в 1971 році до Луцька, після закінчення аспірантури, на дозвіллі я часто відвідував Волинський краєзнавчий музей, в якому знайомився з давньою історією міста й області.

Взагалі, до музею як установи в мене особливе ставлення, адже він є не лише місцем для зберігання пам'яток історії, а й своєрідним храмом національної пам'яті. Про нього можна сказати словами давніх римлян: «*Nic mortui vivunt et muti locuntur*», що в перекладі з латини означає: «Тут мертві живуть, а німі розмовляють». Таке визначення дає право називати музей домом, де живе історія.

Перші ділові контакти з Волинським краєзнавчим музеєм, у якому зберігається чимало унікальних археологічних артефактів, і мною, тоді молодим викладачем Луцького педагогічного інституту, встановилися ще в 1973 році. На той час я передав музеєві давньоруські матеріали моїх розкопок на Гнідаві Луцького району. В наступні роки до музейної колекції мною було передано близько тисячі різночасових археологічних знахідок, а серед них і скарб срібних прикрас X–XI століть, що складався з наших гривен, наручних браслетів та великих срібних намистин, знайдених нами під час досліджень городища біля с. Городище-2 Луцького району [1, с. 28]. До речі, його намагалися забрати в Київ, але вдалося довести, що волинська знахідка має зберігатися в Луцьку. Тепер унікальний скарб перебуває під надійною охороною Волинського краєзнавчого музею.

Наша співпраця мала обопільну користь. Дирекція музею часто залучала мене як археолога до атрибуції та ідентифікації предметів старовини, які надходили від населення. В такий спосіб я знайомився з давньою культурою краю, в який потрапив з іншого регіону, а фондові зібрання поповнювалися перевіреними автентичними раритетами.

Ще однією гранню нашого співробітництва було запрошення мене до участі в міжнародних польсько-українських наукових контактах у рамках «Єврорегіону Буг» з метою збереження і документування культурної спадщини прикордоння. Для цього проводилися наукові міжнародні конференції, участь в яких брали музеєзнавці, викладачі Волинського національного університету імені Лесі Українки та Люблінського університету Марії Кюрі-Скłodовської. Помітним явищем стало видання двомовного українсько-польського збірника «Замойсько-Волинські музейні зошити», де опубліковано наші праці з проблем археології та краєзнавства прикордоння.

Любов до археології і бажання виставити для загального огляду здобуті на розкопках студентами, а також подаровані любителями артефакти різних

періодів історії Волині спонукали мене створити на рідному факультеті свій музей. Він був відкритий на день народження Тараса Шевченка – 9 березня 1977 року. Спочатку це була невелика музейна кімната, але і вона зацікавила волинян [4, с. 151–152]. А з переселенням у відповідне приміщення в 1984 році на її базі виник справжній музей археології, який з часом здобув визнання і став відомим не лише на Волині, а й в інших регіонах України, а також сусідніх країнах. Про це свідчать численні записи відвідувачів у «Книзі відгуків». Хоча музей був створений з моєї ініціативи, але в його становленні взяли участь студенти, а також краєзнавці.

Зауважу, що при формуванні музейної експозиції велику допомогу нам надавали професіонали, зокрема, Анатолій Силук, Римма Кашевська та Наталія Пушкар. Їхні слушні поради були дуже корисними для покращення самодіяльного музею.

Цілком природно, що як ініціатор його створення я відчував гордість за музей, у якому з часом було зібрано чимало унікальних артефактів, на що звертали увагу фахівці. Вони відзначали, що музей археології якісно відрізняється від інших громадських музеїв, перш за все науковістю. В експозиції впадає в очі вдала концепція, логічний зв'язок між різними історичними періодами та естетичне оформлення стендів відповідними ілюстративними матеріалами. Це справляло враження не лише на науковців, але і на освітан та взагалі на численних відвідувачів, яких згідно із записами у «Книзі відгуків» нараховується понад 15 тисяч!

Як єдиному на Волині музею археології у 2010 році наказом міністра освіти і науки України присвоєне звання *зразковий*. В дипломі зазначалося, що цього високого звання він удостоєний «за вагомий внесок у справу виховання учнівської і студентської молоді, збереження історичної спадщини українського народу та музейного фонду України, пропаганди пам'яток історії, культури і природи». Висока оцінка нашої спільної праці ще раз підтверджувала правильність мого вибору професії за покликанням.

Крім основної, впродовж багатьох літ мені доводилось виконувати і важливу громадську роботу у сфері охорони пам'яток археології, які потребували захисту. З 1972 року аж до виходу на пенсію очолював секцію археології при Волинській обласній організації Українського товариства охорони пам'яток історії

і культури. Пригадую, що ставши керівником секції, я ставив перед нею завдання щодо охорони пам'яток археології, яке виразив у назві газетної статті [2]. Активними членами її були вчителі Григорій Гуртовий з Торчина Луцького, Микола Корзонюк з Бужанки Іваничівського, Григорій Охріменко з Майдана-Липненського Маневицького районів; музейні працівники Петро Заклекта з Володимира, Олександр Остапюк з Любомля, Тамара Садовнік з Луцька, студент історичного факультету Микола Матіюк, військовослужбовець Юрій Лук'яничук, технік Володимир Сташук, робітник Олег Виноградов та інші. Завдяки їм врятовано сотні пам'яток, яким загрожувало знищення. Ми визначили охоронні зони, на багатьох городищах, поселеннях, могильниках було встановлено бетонні стели із вмонтованими в них чавунними таблицями, які інформували про історичну цінність пам'ятки і наголошували, що руйнування її є кримінальним злочином, карається законом. Водночас було зроблено реєстр археологічних пам'яток, взятих під державну охорону. В місцевих засобах інформації ми проводили пропаганду з питань охорони пам'яток історії та культури. І це давало результати.

Отже, потрапивши після закінчення аспірантури на роботу до Луцького педагогічного інституту (нині – Волинський національний університет імені Лесі Українки) і працюючи на посаді старшого викладача, доцента, професора і багаторічного завідувача кафедри археології, я зумів поєднати педагогічну, наукову й адміністративну роботу та ще й виконувати різні доручення адміністрації. А чому це мені вдавалося? Гадаю, тому, що всі названі види моєї діяльності так чи інакше були дотичні до археології, професії, обраної мною за покликанням, яка надавала мені сил і творчої наснаги. І вже у поважному віці я, як і в юності, знову і знову повторюю, неначе заклинання: «Яка ж вона приваблива, яка цікава – наука археологія!».

Дуже швидко пролетіли роки. Минув час і, як сказав поет, замість життєвих стартів приходять фінішні підсумки. Та це нормально, як говорили мудрі римляни: «Finis coronat opus» (кінець увінчує справу). Справу, якій я присвятив усе своє свідоме життя. Успішною була моя діяльність чи ні – не мені судити, але хочу вірити, що обрання в юності професії за покликом серця виявилось правильним і якоюсь мірою сприяло розвитку археологічної науки на Волині, продовживши кращі традиції, закладені попередниками.

Використані джерела

1. Вознюк О., Силук А. Грані співпраці Михайла Кучинка і Волинського краєзнавчого музею. *Літопис Волині* : всеукр. наук. часопис. Луцьк, 2019. Число 21. С. 28.
2. Кучинко М. Вивчати і оберігати! *Радянська Волинь*. 1978. 21 груд.
3. Його ж. Нові бронзові скарби, знайдені на території Закарпаття за роки радянської влади. *Тези доповідей та повідомлень до XVII наукової студентської конференції : Секція історичних наук*. Ужгород, 1964. С. 24–25.
4. Кучинко М. М., Шкоропад В. В. Пам'ятки археологічного музею Луцького педінституту. *Друга Республіканська наукова конференція з історичного краєзнавства*. Київ, 1982. С. 151–152.
5. Шевченко Т. Автобіографія. Дневник. Київ : Дніпро, 1988. С. 142.